

SCHULTZ MÁRTON*

Az általános személyiségi jog vagyoni szankcióktól független elismerése, tekintettel a kir. Kúria névjogi joggyakorlatára

A személyiségi jog mint a személyiség védelmét célzó magánjogi jogintézmény fiatalnak számít a magánjog más jogintézményeihez képest: közel 150 éves múltra tekint vissza, s hazánkban csak a századforduló irodalma mutatott élesebb igényt a magánjogba való felvételére. A személyiségi jog legelső törvényi szintű kodifikációját hazánk irányozta elő 166 évvel ezelőtt, e nemes gondolat azonban nem érte el a törvényi szabályozás szintjét. A polgárok kellő, megfelelő jogainak biztosítása érdekében a Kúria a jogfelfogásban gyökerezőnek tekintette e jogokat, s *norma agendi* hiányában is oltalmazta őket. A személyiség egyes megnyilvánulásai, mint nem vagyoni jogi tárgyak, védelmet élveztek igen korán jogunkban, ugyanakkor a jogi védelem a vagyoni szemlélettől szenvedett a szankció tekintetében: a törvénykezés a vagyoni kár megállapításának kereteit igyekezett minél tágabbra vonni, s ehhez kötötte a jogsértés megállapítását.

Jelen tanulmányban arra vállalkozok, hogy az általános személyiségi jog fejlődését mutassam be, s ennek során elsősorban a névjog kiemelkedő szerepére mutassak rá a személyiségi jogok terén. Teszem ezt egyrészt annak előbb említett elsőse okán, de emellett azért is, mert a századelei joggyakorlat a névjog vonatkozásában eltérő jegyeket vélt felfedezni, illetve azért is, mert nem volt talán más olyan személyiségi jog, amelynek jogi karaktere vitatottabb és zavarosabb (lett) volna.

A személyiségi jog nem a maga teljességében jelentkezett jogrendszerünkben, hanem először a névjog mint a személyiségi jog egy megnyilvánulása került elismerésre a nem vagyoni szankciók alkalmazása vonatkozásában. Ennek oka elsősorban a többirányú szabályozás: a kereskedelmi törvény cégre vonatkozó szabályai, s a bitorlási tényállása volt az, amelyből ezen jog elsőként kinőhetett, de emellett a védjegyre vonatkozó szabályozásban is a név oltalma volt a hangsúlyos a jogirodalomban; ezt mutatja azt is, hogy a századeleji irodalom a név oltalom vonatkozásában rendelkezett ezekről az általános magánjogon belül. A személyiségi jog néven keresztül megvalósult védelme elsősorban tehát a kereskedelemi, vagyoni hasznosítással szembeni védelemben vívta ki magának a jogi elismerést.

* PhD hallgató, Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola.

A személyiség védelmét célzó jogi védelem kialakulásának elvi alapjai

Ahhoz hogy a személyiségi jogokat a magánjogon belül dogmatikailag is el lehessen helyezni, a jogtudománynak több problémával is meg kellett birkóznia, amit a személyiség, a személyiségi jog leválasztása jelentett a jogalanyiség, jogképesség fogalmáról. Ennek az Súlyom László szerint a személyiség védelmének indokoltságát, a személyiségi jogokat a tulajdonos-személy azonosságának válsága hívta életre.¹ A személyiséget, annak megnyilvánulásait mint a jog alanyát tekintették és el sem tudták képzelni, hogy az a jogviszonyban mint tárgy is szerepelhet. Erre mutat rá Joseph Unger fejtegetése, aki szerint a személyiségi jogból fakadó jogok közé vagy az összes jogot kell sorolni vagy pedig egyet sem,² illetve Zsögöd Benő azon megállapítása, hogy a „*kártérítési kötelezettség csakis a vagyombeli sérelem jóvátételére terjed ki.*”³

Nálunk ugyan ezen az állásponton volt 1902-ben, tehát az I. Ptk. Tervezet után Reiner János is: „*maga a személyiség, mint ilyen is védelemben részesül, - és pedig úgy büntető-, közjogszabási, mint a magánjogi védelem formáiban -, azonban csak mint előfeltétele és subjectiv eleme minden jogosítványnak és jogviszonynak; azonban maga a személyiség nem lehet tárgya a jogosítványnak, illetőleg a saját személyiségen nem állhat fenn semmiféle jog.*”⁴ Ebből látszódik, hogy a személyiség és jogalanyiség fogalma között még nem tettek különbséget, s így valóban nehezen lehetett volna a személyiség értelmét más irányban megadni: a jognak tkp. nem is személyiség szóra volt szüksége, hanem egy fogalomra, amely kifejezetten a személyi javak, az egyes személyiségi jegyek, jogosultságok önálló oltalmát megalapozza: arra, hogy a jogi gondolkodás ezen új, a jog által eddig le nem fedett részbe valamit betegyen.

A római jogban a személyiség védelme már védelmet nyert az *actio iniuriarum* elnevezésű keresettel, amelyet más igény elégtelensége esetén, szubszidiárius jelleggel alkalmaztak. Az *iniuria* általános tényállását megállapította: az idegen személyiség minden tudatos megsértése esetén érvényesíteni lehetett. „*A praetori edictumból származó és a sértett részére biztosított kereset az actio iniuriarum volt, amellyel a sértett egy általa megfelelőnek tartott összeget követelhetett a tettestől: a marasztalás mértékét azonban a követelt összeg keretein belül az esküdtbíró állapította meg.*”⁵ Az *iniuria* római jogi fogalma azonban mai fogalmainknál sokkal tágabban értelmezte a személyiség megsértését.⁶

Elsősorban a német jogtudósok voltak azok, akik a római esetjogot rendszerbe rendezték. Ennek során az *actio iniuriarumot* akként értelmezték, hogy tkp. minden jogsértésben benne rejlik egy *iniuria*.⁷ Kohler az immateriális, személyi javaknak a csekélyebb védelmét a német jogban arra vezeti vissza, hogy a római jogászok a személyiség megsértése esetén pusztán a jogellenes károkozásból eredő igény keletkezését látták, és a német jogtudósok úgy gondolták, hogy itt mélyebb dogmatikai vizsgálat ez irányban nem is szükséges: „*die weitere Erörterung wo hier die Unrecht liege, liess man beiseite, wie dies schon der Römer getan [haben]*”⁸ A személyiségi jogok elméletének, ezen pandektista felfogással szembeni, legelső úttörője Otto von Gierke volt, aki a személyiségi jogoknak azon jogokat nevezi, „*die ibrem Subjekte die*

¹ SÓLYOM László: *A személyiségi jogok elmélete*. KJK, Budapest, 1983. 264.

² UNGER, Joseph: *System des Österreichischen allgemeinen Privatrecht I*. Breitkopf und Härtel, Leipzig, 1868. 60. §.

³ ZSÖGÖD Benő: *Fejlesztetek a köztelmi jogunk köréből*. Atheneum, Budapest, 1900. 765.

⁴ ZLINSZKY-REINER János: *Magyar magánjog mai érvényében*. Franklin, Budapest, 1902. 152.

⁵ BRÓSZ Róbert – PÓLAY Elemér: *Római jog*. Tankönyvkiadó, Budapest, 1974. 1383. szj.

⁶ SZEMÉLYI Kálmán: *A névjog. Tanulmány a személyiségi jogok köréből*. Franklin, Budapest, 1915. 13.

⁷ WINDSCHEID Bernhard: *Lehrbuch des Pandektenrechts II*. Ebner & Seubert, Stuttgart, 1879. 472. §.

⁸ KOHLER, Joseph: *Das Eigenbild im Recht*. J. Guttentag, Berlin, 1903. 1. §.

*Herrschaft über einen Bestandtheil der eigenen Persönlichkeitsphäre gewährleisten.*⁹

Az Optk. 1325. §-a szerint azonban testi sértés esetén a sértett kérelmére a bíró a viszonyokhoz mérten fájdalomdíjat ítélhetett meg, amelynek megállapításánál nemcsak a fizikai, hanem a lelki fájdalom is értékelésre került.¹⁰ Dezső ezt az Optk. 1330. §-ával állítja szembe, amely becsületsértés esetén kifejezetten a materiális (de teljes) kár megtérítését írja elő.¹¹ Az Optk 1330. §-ára alapított ítéletet¹² a Curia joggyakorlatában is találunk: „becsületsértés vagy rágalmazás esetén az Opt. 1330. §-a szerint kártalanítás vagy teljes elégtétel csak abban az esetben követelhető, ha valakinek valóságos kár vagy nyereségelmaradás okoztatott – de nem abban az esetben is, ha a kár vagy a jövőben esetleg remélhető kedvezőbb megélhetési kilátás veszélyeztetik.”¹³

A személyiségi jog létjogosultságának megalapozásánál különösen érdekes magyar sajátosságként jelentkezett, hogy a századelő magánjogászai a személyiség védelmét a korábbi századok magyar jogi hagyományában gyökerezőnek találták, s ezzel is legitimálni próbálták a jogintézményt. Raffay Ferencz egészen odáig megy e régi szabályok jelentősége vonatkozásában, hogy kijelenti „a Tern. (87-93. §§.) visszatér a régi magyar magánjog ideális álláspontjához¹⁴ és abszolút-joggá teszi a személyiségi jogokat”.¹⁵ A magyar jognak e ideális álláspontja nem más, mint az ún. birságos bántalmak rendszere, amely már korábbi századokban tartalmazta a személyiség legfontosabb megnyilvánulásait hazánkban.¹⁶

Az 1900-as évek elején, a személyiségi jogok törvényi szintű absztrakt szabályozásának a hiányában a jogtudomány másik érve a személyiség védelmének szükségessége, indokoltsága, sőt meglétére is az volt, hogy az egyes, a jogrendszerben elrejtett szabályok mind a személyiség egy-egy irányú védelmét hivatottak biztosítani. Amennyiben az egyes személyiségi jogok jogrendszerben elszórt védelmi szabályait mint fizikai erőket fogjuk fel, akkor a századelő magánjogászai voltak azok a fizikusok, akik ezen szabályok eredőjét egy általános magánjogi szabályra vezették vissza: az általános személyiségi jogra. Amíg nem volt Magyarországon magánjogi kódex, s így *norma agendi* hiányában tkp. *facultas agendi* sem, a jogtudomány legerősebb érve a személyiségi jog általánosságára az volt, hogy a jogrendszer minden szabálya egy irányba mutat, s azok tudatos, organikus rendszert alkotnak.

Személyi Kálmán, a személyiségi jogok tárgya vonatkozásában hivatkozik a cselédtörvény¹⁷ egy szakaszára, s árnyalja a személyiségi jogok védelmét korábbi törvényeinkben. A cselédtörvény akként rendelkezik, hogy a cseléd saját személye felett szabadon kell hogy rendelkezessen.¹⁸ Személyi szerint a Törvény ezen rendelkezése mutat rá arra, hogy a magyar törvényhozás már a korábbiakban is védte a személyiséget.¹⁹ Ugyan így a cselédtörvényt idézi Kolosváry is.²⁰ Ő azt a szabályt emeli ki, amikor a gazda vagy a családtagja a cse-

⁹ VON GIERKE, Otto: *Deutsches Privatrecht I.* Dunker und Humblot, Leipzig, 1895. 702. [81. § 1.]

¹⁰ DEZSŐ Gyula: *Az objectív kártérítés tana.* Grill, Budapest, 1914. 323.

¹¹ Uo. 324.

¹² Ez ellen általánosságban Személyi: „birságaink még idegen jogtételre, különösen az osztrák polgári törvénykönyvi tételre is szívesebben hivatkoznak, mint a szokásjogra.” (SZEMÉLYI, 1915. 39.)

¹³ C. 3905/1910.

¹⁴ Ugyan így a régi magánjog ideális álláspontja szövegezését használja az Mtj. indokolása is. Meszlény Artur: „Ennél már jobbak voltak apáink?” (MESZLÉNY Artur: A személyiség védelme a polgári törvénykönyv tervezetében. *Magyar Jogászegyleti Értekezések* XXVI. kötet, 7. füzet (1903) 5.

¹⁵ RAFFAY Ferencz: *Magyar Magánjog I.* Sziklai Henrik kiadása, Eperjes, 1906, 153. 2. lj.

¹⁶ MESZLÉNY, 1903. 5.

¹⁷ 1876. évi XIII. tc.

¹⁸ 1876. évi XIII. tc. 6. §.

¹⁹ SZEMÉLYI, 1915. 51.

²⁰ KOLOSVÁRY Bálint: *Magánjog. Vezérfonal a magyar magánjogból tartott egyetemi előadásokhoz.* Studium, Budapest, 1944. 72.

léddel szemben, annak testi épségét, egészségét veszélyeztető magatartást tanúsít, a cseléd ilyenkor a jogviszonyt egyoldalúlag azonnali hatállyal felbonthatta.²¹

Névvédelem a magánjogi kódextervezetekben

Magyarországon az 1871-ben készített magánjogi törvénykönyv általános részében a Savigny által képviselt felfogás érvényesült, így a törvény általános részében került elhelyezésre a személyekről szóló rész. Ekkor az uralkodó felfogás még csak az volt, hogy a személyiség csak egyéb polgári jogokkal összefüggésben alkalmazható.²² Szász-Schwarz Gusztáv volt az, aki 1897-ben az általános rész kihagyása mellett a személyi rész beépítését javasolta a törvénybe. Szerinte a személyiség külön védelmet igényelt, amit a német törvény csak vagyoni vonatkozásban enged.²³

Az 1900-as magyar általános polgári törvénykönyv javaslata (a továbbiakban: 1900-as Ptk.), amelynek személyi részét Lányi Bertalan készítette,²⁴ már a Szász-Schwarz-féle alapokon áll, és a törvény indoklása szerint a „*helyes alapokra fektetett jogrendszer nem szorítkozhatik a személyek vagyoni értékű javainak oltalmára.*”²⁵

A kódex-tervezet még nem tartalmazott generálklauzulát, csupán egyes jogokat védett (1900-as Ptk. 87-91. §): a szabadságot, a testi épséget, az egészséget, a becsületet, a név tagadását, illetve bitorlást, a képmást és a levéltitkot. A Tervezet 88. §-a szerint mindenki kérheti, hogy neve viseléséhez vagy használatához való joga bírói ítélettel megállapíttassék és az, aki ezt a jogát tagadja, e jog elismerésére köteleztessék. A 89. § szerint pedig az, aki jogos érdekében sérelmet szenved azáltal, hogy más az ő nevét bitorolja, a bitorlás megszüntetését követelheti és kérheti az új bitorlástól való eltűntést. Az 1900-as Ptk. 87. sköv. §§-ai alapvető jelentőségű, katalizátor szerepet töltek be a jogirodalomban. A tervezet vonja ugyanis a magánjogászok érdeklődési körébe a személyiségi jogokat, illetve azok szabályozását. Ezzel indul meg az a tudományos párbeszéd a jogi folyóiratok hasábjain, könyvekben, amely a személyiségi jogok elismeréséhez vezetett.

A tervezet védelmével szemben kifogással élt Meszlényi Artur, aki az élethez való jog hiányára mutat rá, s annak szükségességét és dogmatikai megalapozottságát is alátámasztja.²⁶ Kiemeli továbbá, hogy „*a [személyiségi jog] 87. §-ban fel nem sorolt nyilvánulásait [...] nem tekintik a Tervezet olyanoknak, melyek az abszolút jogvédelmet megérdemelnék*”, és nála célként a jogok kimerítő felsorolásának megkísérelése jelenik meg.²⁷ Ladányi Béla elsősorban az egyes jogok határterületeire különösen a becsületsértés, a szabadság és a testi épség viszonyrendszerére mutat rá, valamint a jogos érdeket tényállási elemének létét helyteleníti a képmás sérelme esetén.²⁸

Almási Antal a 88. §-szal összefüggésben helyteleníti a tervezet azon álláspontját, amely a névtagadást a megállapító ítélet egy részének tekinti, illetve emellett kiemeli, hogy a név

²¹ 1876. évi XIII. tc. 52. §.

²² PETRIK Ferenc: Személy és személyiség. Az új Ptk. Személyiségi jogi rendelkezései. *Jogtudományi Közöny* 66. évf., (2011) 269.

²³ Uo.

²⁴ A magyar általános polgári törvénykönyv tervezete, 1900. VI.

²⁵ Indoklás a Magyar Általános Polgári Törvénykönyv tervezetéhez. Első kötet: Bevezetés, Személyjog, Családjog. Grill, Budapest, 1901. 153.

²⁶ MESZLÉNYI Artur: Elmefuttatás a személyiség magánjogi védelméről. *Ügyvédek Lapja* 19 (1903) 6. sköv.

²⁷ Uo. 7.

²⁸ LADÁNYI Béla: A személyiség védelme (87-93. §). *Jogállam* 1904, 372-374.

keletkezésének tényállásait a Ptk. nem tartalmazza.²⁹

Az 1914-es (II. tervezet) Ptk. indokolása már az általános szabály, egy generálklauzula törvényi elhelyezését tartja indokoltnak, amely által a „személyiségnek legkülönbözőbb megnyilvánulására kiterjedő védelem biztosítható.”³⁰ Az Indokolás a névhez való jog, a névjog külön kiemelését azért tette meg, mert „kétség támadhatna e jog tartalmára és arra nézve, vajon a névre, amely csupán a személyiség megjelölésére szolgál, kiterjed-e a személyiség védelmét megállapító szabály.”³¹

A szabályozáson itt már erőteljesen látszik az időközben hatályba lépett ZGB-hez való hasonlatosság: egy általános keretszabály (I. ZGB 28. cikk) után a névjogot külön kiemeli (I. ZGB 29. cikk). A keretszabály indokoltságát a hazai irodalom eredményei is alátámasztották, és annak szövegét a 2013. évi V. törvény is beemelte „főhajtásként és kegyeletként.”³² A névjog külön szabályozásának indokoltságát azonban a javaslat továbbra is fenntartja, ahogy korábban is szembeállította az irodalom az 1900-as Ptk. 87. §-át az azt követő §§-okban szabályozott jogokkal.³³

A személyiségi jogok kódex-tervezetekben való megjelenése ellenére a joggyakorlat nem igazán alkalmazta ezeket a döntvénytárak tanúsága szerint, hanem a kártérítés, illetve az eszmei kár oldaláról közelítette meg a személyiség sérelmét, sok esetben kifejezetten aránytalan durvasággal: túl nagy mércét állított, amely a jogérvényesítést ellehetetlenítette: így a bírói gyakorlat a nem vagyoni kárt csak arra az esetre találta megítélhetőnek, ha a sérelmet szenvedett erkölcsi érdek vagyoni kár okozására is alkalmas volt.³⁴

A személyiségi jog generális klauzulája az 1928-as Magánjogi Törvényjavaslatba, annak 107. §-ába (a továbbiakban: Mtj.) is bekerült. Az Mtj. A 108. §-ában úgy fogalmaz, hogy akit személyiségi jogában jogellenesen megsértenek, a sértés megszüntetését kérheti és ha ismétléstől lehet tartani, keresettel kérheti, hogy a bíróság a sértőt a sértéstől tiltsa el. A szakasz 2. mondata ide vonja, az 1900-as javaslatához hasonlóan a névtagadás és névbitórlás tényállásait is. Ugyan az Mtj. javaslat maradt, de azt az akkori jogfelfogásban a bírói gyakorlat mint a jogi közmeggyőződéssel egyezőt tételes joggá emelte. A magánjogi kodifikáció folyamatosan elhúzódott, majd az ország területvesztése miatt a civiljogászok a korábbi területek magánjogi egységének megtartásában bíztak. Erre az idő múlásával és az utódállami jogalkotások megélénkülésével azonban egyre kisebb volt az esély.³⁵ Ebből kifolyólag az általános személyiségi jog törvényi szinten való megjelenésére 1960-ig várni kellett, ekkor lépett hatályba ugyanis az első magánjogi (polgári jogi) kódex Magyarországon.

A személyiség védelmének támogatása a jogirodalomban

Eltérően a német nyelvű államoktól, a magyar kodifikációban a személyiségi jogok kódexbe foglalása úgy jelent meg, hogy bármilyen előzménye lett volna a jogirodalomban. A XIX. században a magánjogot mint pusztán vagyonjogot fogták fel a jogászok. Unger József az alanyi jogokat dologi és személyi jogokra (*dingliche bzw. persönliche Rechte*) osztja. Unger a személyi jogokat akként fogja fel, hogy azok a családi viszonyok és a kötelek együtt. A genusfoglalom nála az, hogy a dologi jogokkal ellentétben nem egy személy és egy dolog

²⁹ ALMÁSI, Antal: Névmegeállapítás és névtagadás. *Ügyvédek Lapja* (1904) 222-223.

³⁰ Indokolás a Polgári Törvényönyv Törvényjavaslatához I., Grill, Budapest, 1914. 34.

³¹ Uo. 35.

³² Vékás Lajos professzor úr 2016. 11.14-én Szegeden tartott beszéde.

³³ MESZLÉNY, 1903. 6., a svájci jogot tárgyalva Meszlény a névhez való jog vonatkozásában: MESZLÉNY, 1909, 187., később: KOLOSVÁRY, 1929. 314.

³⁴ K. 1435/1918.

³⁵ A magyar magánjog érvényesülésével trianon után az utódállamok jogában Ujlaki Miklós foglalkozott.

kapcsolatát írják le ezek, hanem pusztán személyek közötti viszonyok. Unger szerint a személyi jogok létrejöttével már adva van a másik fél, aki ezt a jogot megsértheti.³⁶ Nála tulajdonképpen a személyi jogok: relatív jogok.

Az 1900-as polgári törvénykönyv tervezete után lendült fel a személyiség védelmének dogmatikai megalapozása magyar jogban elsősorban pl.: Meszlény Artur, Kolosváry Bálint, Raffay Ferencz, Bozóky Alajos részéről. 1900 után számos cikk született, illetve a tankönyvek rendszerében is megjelent a doktrína. Kiemelkedő jelentőségű, és örök érvényű Személyi Kálmán A névjog c. műve, amely nem csupán a névjog szabályaihoz ad iránymutatást, hanem a személyiségi jogot általánosságban is alaposan bemutatja, amely a magyar jogirodalomban egyedülálló volt.

A magyar jogirodalom elsősorban a német szerzők munkássága, állásfoglalása alapján alakították ki saját nézetüket. Személyi a magyar kódextervezettel kapcsolatban kifejezetten kiemeli, hogy az „*egyenesen a német elméleti irodalom hatása alatt áll.*”³⁷ Fazekas Oszkár a magyar jogirodalom hiányát azzal magyarázza, hogy a magyar népszellem „*könnyelműbb és felületesebb felfogást tanúsít mások szellemi és erkölcsi javainak megbecsülésében.*”³⁸

A magyar jogirodalomban elsősorban két nagy álláspont rajzolódik ki a személyiségi jogok terén: egyrészt azon szerzők csoportja, akik az általános személyiségi jog védelmét támogatták (élükön Szászy-Schwartz Gusztávval, aki az 1900-as javaslat személyi jogi részének előadója volt; Meszlény Artur, Személyi Kálmán, Kolosváry Bálint), szemben azokkal, akik a más jogágak, elsősorban a büntető jog által nyújtott védelmet elégségesnek tartották. Az ellenzők (pl.: Zlinszky-Reiner szerzőpáros) a meglévő jogi védelem elégségessége mellett kiemelik azt is, hogy a személyiség védelme esetén minden támadás személyiség elleni támadásként fogható fel, amely így a jog létének értelmét veszti el. A Zlinszky-Reiner szerzőpáros 1902-es tankönyvében a névjog, illetve a képmáshoz való jog is mint eszmei javak kerültek elismerésre. Maga Reiner is megjegyzi, hogy ezek a szerzői, illetve a szabadalmi, védjegyjogtól különböznek, de ahhoz hasonló, egy genusba tartozó jogok, mert mindegyik „*csak a gondolatban levő eszmei valami.*”³⁹ Ő azon az állásponton van ugyan, hogy ezek abszolút jogok, így ellenük negatírius védelem vehető igénybe, ugyanakkor nem nevezi ezeket legszemélyesebb jogoknak, hanem vagyoni jogoknak minősíti.⁴⁰

Bozóky Alajos akként csoportosítja a személyjogokat, hogy vannak abszolút és relatív személyjogok. Az első a személyiségi jognak felel meg nála, míg a második a családi jogviszonyoknak.⁴¹ A személyiségi jogok nála tehát egyrészt abszolút szerkezetű jogviszonyok, másrészt pedig nem vagyoni, személyi viszonyok.

Meszlény Artur a svájci jog tárgyalása során teljesen egyedi felosztást alkalmaz (ezen osztályozást átveszi tőle Dezső Gyula is⁴²): nála az immateriális (testetlen, lényegében a dologgal szembeállított) javak jelentik a genusfogalmat, amelyeken belül három alcsoportot különböztet meg:

- A személyi immateriális javakat, amelyek csak a természetes személyeket, az em-

³⁶ UNGER, 1856. 545.

³⁷ SZEMÉLYI, 1915. 41.

³⁸ FAZEKAS Oszkár: Az eszmei javak jogi tartalma a magyar Polgári Törvénykönyv javaslatában. Budapest, 1914. 21.

³⁹ ZLINSZKY-REINER, 1902. 538.

⁴⁰ Uo.

⁴¹ BOZÓKY Alajos: *A személyjogokról*. In: Fodor Ármin (szerk.): Magyar Magánjog I. Singer és Wolfner, Budapest, 1905. 455, 541.

⁴² DEZSŐ, 1914. 300. sköv.

bert illethetik meg. Ebe a csoportba tartozik megítélése szerint az élet, a szabadság, a testi épség, az egészség, a becsület, a jó hírnév, a szemérem, a vallásos érzület, a családi állás, a képmás joga, a névjog, a testületi tagság joga.⁴³ Ezek közül elsősorban a névjognál gondolkozik el Meszlény annak különbözőségén, amit arra vezet vissza az Opt. 16. §-át idézve, hogy a felsorolt jogok mindegyike vitathatatlanul megillet minden embert, addig a névjognál (emellett a családi állás és a testületi tagságot is ide sorolja) kérdésként jelentkezik annak megállapítása, hogy az egy adott személyt megillet-e,⁴⁴ személyi javai körébe tartozik-e.⁴⁵

– Az önálló vagyoni immateriális javakat, amelyek nem a vagyonhoz tapadnak, hanem attól el is válhatnak, de azért nem dolgok, mert nem testi tárgyak. Ilyen a szerzői jogok, illetve a szabadsalom.⁴⁶ Mai fogalmainkkal élve a szellemi alkotások alkotják ezen csoportot, bár ő a védjegyet pl. máshol tárgyalja.

– Az önálló vagyoni immateriális javak azok, amelyek a vagyoni jogi sorsát osztják. Meszlény ezt mint immateriális ködburkot jellemzi, „*amely a vagyoni materiáját körülveszi, mint a levegő a földtekét*”.⁴⁷ Ide sorolja: a céget, a védjegyet, az üzleti titkot, a hitelt (más néven nála: vagyoni becsület), a házjogot, a levéltitkot.

Címervédelem

A személyiségi jogi védelem körébe vonja a Curia 1902-ben a nemesi címerre való jogot, és ezzel mint legelső személyiségi jogot ismeri el, amikor kimondja, hogy „*a nemesi címert jogosulatlan használatának kimondása és ennek használatának eltiltása a bíróságok hatáskörébe tartozik*.”⁴⁸ Raffay ezt kifejezetten az 1900-as Ptk. tervezetének hatására vezeti vissza annak ellenére, hogy ezen tervezet nem tartalmazott sem kifejezetten ilyen jogot, sem generálklauzulát. Ezt a döntést 4 évvel később a Curia egy másik ítélete meg is erősíti, mikor elvi érveléssel leszögezi azt, hogy „*senki sem köteles tőrni, hogy címereit más jogosulatlanul használja. E sérelem ellen magánjogi oltalmul a használatától való eltiltás szolgál*.”⁴⁹ Ezt a döntést emeli ki a Mtj. indokolása is, amely e címerhez való jogot kifejezetten a régi magyar magánjogból származtatja.⁵⁰

A háború előtti magánjogban az uralkodó álláspont szerint a címer védelme a személyiség védelme körében került oltalmazásra (Raffay, Bozóky, Meszlény), azon belül pedig a névvel összefüggésben.

⁴³ MESZLÉNY Artur: *A svájci polgári törvénykönyvről*. Atheneum, Budapest, 1909. 173.

⁴⁴ Ugyan így jelenleg hatályos Ptk.-nk (2013. évi V. törvény), illetve már a korábbi Ptk. (1959. évi IV. törvény) is védte a felvett nevet, amelynek viselését a szerzői jog hatálya alá tartozó jogalanyok, illetve a közszereplők vonatkozásában engedett meg. Ez a név sem tartozik a személyiséghez kezdettől fogva, szemben pl. az élet jogával. Ebből az következik, hogy – hasonlóan a kereskedelmi névhez – vizsgálni kell azt, mikortól illet meg egy személyt egy adott név. Erre a háború előtti jogirodalomban nagyobb hangsúly helyeződött, a jelenlegi magyar jogirodalom a kérdéssel kevésbé foglalkozik. Ugyan így pl. az örökbefogadás felbontása esetén, ha a bíróság a néviselés kérdésében határoz, elsősorban abból indul ki, mennyiben vált az adott személy személyisége részévé az örökbefogadás létsítésével szerzett neve. (ld. pl. BH 2012. 175.)

⁴⁵ Uo. 187-188.

⁴⁶ Uo. 169-172.

⁴⁷ Uo. 154.

⁴⁸ C. 1902/2516. (idézi: RAFFAY, 1906. 204-205.)

⁴⁹ C. 1906/3916. (idézi: STAUD, Lajos: *A magyar magánjog tételes jogszabályainak gyűjteménye*. Franklin, Budapest, 1913. 14.)

⁵⁰ Indokolás Magyarország Magánjogi Törvénykönyvének Törvényjavaslatához I, 1932.

A modern magánjogi névvédelem kezdetei

Mint korábban említettük az Mtj. 107. §-e a személyiségi jog általános védelmét irányozta elő, azonban hosszú út vezetett el azonban odáig, amire a személyiségi jog általános magánjogi védelemre szert tett. Egyes szerzők, közöttük Dezső Gyula,⁵¹ az általános személyiségi jog első megfogalmazásának a Szegedi Ítélet tábla 1911. G. 156. sz. ítéletét tekinti, amely egy *deflorációs* perben a személyiséget a női becsület vonatkozásában vizsgálta. A határozat kimondja, hogy a személyiséghez tartozó bármely erkölcsi javunk megsértése az abból eredő kárnak, és pedig pusztán erkölcsi kárnak megtérítésére is kötelez.⁵² A név jogi védelme azonban nem a nem vagyoni károk megtérítése által került a jog hatókörébe, mint más személyiségi jogok megsértése esetén az történt (pl.: testi sértés, élet elvétele, *defloratio*, csábítás stb.). A név egyrésztől a cégre vonatkozó szabályok, másrésztől pedig a feleség névviselése útján került oltalmazásra *actio confessoria* (megállapítás) és *actio negatoria* (abbahagyás) által. A névvédelem alább bemutatott joggyakorlata mutat rá arra, a kártérítési klauzulán kívül milyen sok szabályban kerül a személyiség a jogalkotó által értékelésre és elismerésre.

A Jogi Hírlap Döntvénytárának I-V. kötetei személyiségi joggal foglalkozó döntvényeinek körülbelül 50%-a foglalkozik a névvisseléssel, a névjoggal, illetve az annak megsértéséből származó igények jogi megítélésével – a többi ítélet pedig a szerző személyiségi jogaival kapcsolatos. Azon személyiségi jogsérelmeket tartalmazó tényállások, melyek esetén a szankció kártérítésben ölt testet nem itt, hanem a kártérítési jogban nyertek elhelyezést. A Kúria a névjogot a gyakorlatában kifejezetten elismerte, amikor rámutatott arra, hogy a név használata az egyén legszemélyesebb joga; arról az egyén szabadon rendelkezhetik és nevének kizárólagos tulajdonának (sic!) a használatát másnak megengedheti, - azonban csakis a saját nevének használatát ruházhatja át jogérvényesen és a névhasználat átengedése csak az átengedő egyén életére, illetőleg haláláig szólhat. (X. 890.)⁵³

A Bíróság döntései között van olyan, amely kifejezetten a névtagadásról rendelkezik (X. 887.),⁵⁴ jóllehet napjaink joggyakorlata a név ez irányú megsértését nem ismeri. A legtöbb döntés ugyanakkor kifejezetten a névbitorlással kapcsolatos, ami azt jelenti, hogy senki sem tartozik tűrni, hogy nevét más jogosulatlanul használja (II. 1412., IV. 815.)⁵⁵ A Kúria szerint jogellenes névhasználat miatt csak akkor lehet fellépni, ha a jogellenes névhasználat szándékos volt vagy ha a megismétlődéstől tartani kell. (II. 1412.)⁵⁶

Cég

A személyiségi jog egyes megnyilvánulásai, elsősorban a névjog, védelemben részesültek bizonyos vonatkozásban a bírói gyakorlatban. Személyi Kálmán a cégbitorlás tényállását említi meg. A cégbitorlást a kereskedelmi törvény 24. §-a szabályozza, amely azt mondja ki, hogy „[a]ki valamely cég bitorlása által jogaiban sérelmet szenved, követelheti” a törvényben meghatározott jogkövetkezményeket. A törvényi megfogalmazáshoz a Curia kezdetben kifejezetten tartotta magát, ennek okán nem adott helyt a cégbitorlási keresetnek abban az esetben, amikor be nem jegyzett cég állította jogai sérelmét.⁵⁷ Ezen a gyakorlatán később változta-

⁵¹ DEZSŐ, 1917. 339.

⁵² DEZSŐ, 1917. 339.

⁵³ Jogi Hírlap Dtár IV. 75.

⁵⁴ Jogi Hírlap Dtár IV. 76.

⁵⁵ Jogi Hírlap Dtár I. 48.

⁵⁶ Jogi Hírlap Dtár I. 48.

⁵⁷ C. 753/1878. Grecsák Dtár IX. 23. 120.; C. 1328/1892. Grill Dtár IV. 85.

tott a Bíróság, ám ez tulajdonképpen azt is eredményezte, hogy a törvény szövegétől jobban elrugaszkodott, ugyanakkor az analógia alkalmazásával a személyiség védelmének engedett nagyobb teret. Személyi helyesli ezt a kiterjesztő értelmezést, amely lehetőséget biztosít mindenkinek a jogsértés elleni fellépésre, aki jogaiban sérelmet szenved, legyen az be nem jegyzett cég vagy akár nem is kereskedő.⁵⁸ A névjog mint személyiségi jog létre, illetve az azzal szembeni háborítás jogi védelmére mutat rá a Curia azon ítélete, amely kimondja, hogy senki nem kötelez túrni nevének idegen cégben való használatát.⁵⁹

Ez azonban már nem is a cég védelme, a jogilag védett tárgy maga a név mint a személyiség egy külvilági megjelenési formája. Helytelenül szubszumálta ezt a Curia a Kt. 24. §-a alá, mert keresetösségi jogot e vonatkozásban egy személyiségi joggal összefüggő szabály adhatott volna, amely az akkor hatályos jogszabályok alapján nem létezett. Személyi is azt mondja, hogy „*ez a védelem [...] kétségtelenül a névre való jognak szól, s voltaképpen a névbitorlási keresetet konstruálnak itt <<cégbitorlás>> címe alatt.*”⁶⁰ A kor jogi felfogása azonban kevésbé volt pozitívista és a jog forrásának tekintette a szokásjogot is, amely, mondhatjuk, a személyiség vonatkozásában már ezen ítélkezési gyakorlatban is tetten érhető.

A feleség neve

A kir. Curia 1901. 01.09.-i ítéletében akként foglalt állást, hogy „*a név viselésére vonatkozó oly vitás kérdés, mely házassági kötelékre van alapítva, ennek megszűnte után is mint családi állással kapcsolatos, magánjogi jellegű, a családi név viselhetése felőli vitás kérdések eldöntése tehát, akár a családi név bitorlásának eltiltása, akár az annak viselhetésére vonatkozó jogosultság megállapítása forog szóban, a bíróságok hatásköréhez tartozik.*”⁶¹ A Curia egy másik ügyben kifejezetten kiemelte erre vonatkozólag azt, hogy „*a személyállapotra vonatkozó kérdés bírói útra csak annyiban tartozik, amennyiben valamely családi állásból folyó jognak vagy köteletségnek lehet alapja; pusztán máséval hasonló név viseléséhez való jogosultság azonban bírói útra nem tartozik.*”⁶² A Curia ezen gyakorlatát meg is erősíti azon ügyben, melynek tárgya az Araczkai névtől való eltiltás volt.⁶³ A Curia ezen döntését egyes szerzők (pl.: Meszlény)⁶⁴ mint a személyiségi jog megnyilvánulásának tekintették, ezzel szemben Személyi ezt kifejezetten elutasítja azon az alapon, hogy ez a felfogás nem különbözteti meg a név megszerzését, annak alanyi jogi jellegétől,⁶⁵ mi Személyivel értünk egyet, hiszen a Curia ezen korai döntésében kifejezetten kiemeli, hogy a bitorlás esetén keresetösségi jog nem áll fenn és a név csak mint a személyállapottal kapcsolatos járulékos kérdés jelenhet meg a törvénykezésben.

A névjog személyiségi jogi jellegét hangsúlyozza ki egy 1924-es kúriai döntés azon esetben, amikor a házasság felbontása során a feleség a férj nevét tovább viselhetette (Ht. 94. §), ugyanakkor a házasság felbontása után érdemtelenége esetén a férje nevének viselésétől mégis eltiltható volt.⁶⁶ Az ítéletábra a konkrét ügyen a keresetet azért utasította el, mert egyrésztől nem volt olyan anyagi jogszabály, amely szerint a Ht. 94. §-a alapján a férje nevének viselésére feljogosított nő e jogának gyakorlásától érdemtelenég okából megfosztható len-

⁵⁸ SZEMÉLYI, 1915. 174-175.

⁵⁹ C. 310/1908.

⁶⁰ SZEMÉLYI, 1915. 175.

⁶¹ C. 5336/1900.

⁶² C. 4662/1900. SZEMÉLYI, 1915. 175-176.

⁶³ C. 1140/1912. SZEMÉLYI, 1915. 176.

⁶⁴ MESZLÉNY, Artur: *Magánjog I. Személyi és Családi Jog*. Grill, Budapest, 1931. 224-261.

⁶⁵ SZEMÉLYI, 1915. 138., 175.

⁶⁶ C. 6417/1924.

ne; másrésztől azért, mert a nő névviselésétől való eltiltásnak akadálya a házasságot felbontó korábbi ítélet (jogereje), amely ezen jogát statuálja.

A Kúria az indoklásában rámutatott arra, hogy a feleségnek csak az ún. „leánykori”, születési neve az, amely neki mint legszemélyesebb joga jelentkezik, és ő csak ettől nem fosztható meg semmi módon. Illetve érdekes módon a Kúria kivételes esetként említi meg azt, ha a nő nem vétkes a házasság felbontása során, és ezzel ezen döntésében a feleség vétkeségét, érdemtelenységét teszi főszabállyá mint a házasság felbontására vezető okot.

Az anyagi jogi igényalap vonatkozásában a Kúriai indoklásból nem a Ht. 94. § ezen szakaszának kiterjesztő értelmezésére lehet következtetni, hanem egy másik anyagi jogi szabály létre. Mivel ez a jogszabály az indoklásban nem kerül lehatárolásra, ezért ez nem törvényjogon, hanem szokásjogon alapuló szabály. Ez pedig – ahogy azt az ítéletet közlő Magánjogi Döntvénytár szerkesztője, Szladits Károly is felismerte, a Ptk. tervezetnek a személyiségi jogi vonatkozású szakasza, minek alapján az ítélet mint a „névhez fűződő személyiségi jog nagyon érdekes kiterjesztéseként jelentkezik”.⁶⁷

Meglátásunk szerint az ítélet teljesen helytelenül tekinti ezt a rendelkezést a személyiségi jogban gyökerezőnek, amely ellen *actio negatoria*val fel lehet lépni. A feleségnek ez a neve ugyan is, amelyről a bíró a bontó ítéletben is rendelkezik, nem csak mint magánjog van jelen, hanem a volt feleség ezen a néven a hatóságok előtt is eljárhat, s így ennek nem csak magánjogi következményei vannak, szemben a magánjogi névtől való eltiltással. Ezzel a névvel a feleség nem csak a magánosok közötti viszonyban szerepel, ezért ez a névviselés nem is tekinthető kizárólag magánjogi jellegűnek. Más, teljes egészében magánjogi jellegű esetet képez az, ha a feleség a házasság felbontásakor érdemtelenység okán férje nevének viselésétől kerül eltiltásra, s ennek ellenére ezen nevet ő személyes viszonyaiban tovább használja. Itt ugyanis olyan nevet használ, amelyre való jogosultságát bírói ítélet vonta el, és enél fogva a férj személyiségi jogának a név vonatkozásában való megsértését eredményezi ez.

A Kúria továbbra is fenntartotta a gyakorlatát a férj nevének érdemtelenység okán való eltiltása vonatkozásában, s azt még olyan esetben is megítélte, amikor például a nő már a házasságkötés előtt is prostituáltként dolgozott („igazolványos kéj nő”) úgy, hogy ezt a férjének a tudtával és beleegyezésével, a házasság fennállása alatt is folytatta férje neve alatt. A Kúria szerint az ilyen erkölcstelen állapot megszüntetését a neve tisztességének védelmében még az olyan férj, vagy volt férj, is bármikor kérheti, aki az erkölcsi törvény ellen a maga részéről is súlyosan vétett. Közömbös az is, hogy a férj a házasság megszűnése óta milyen életmódot folytat (X. 51.).⁶⁸

Érdekes mód a Kúria nem tér ki arra, hogy a férjnek a teljes beleegyezése a jogsérelmet, és így az érdemtelenégi okot is miért nem zárja ki. Mi ezért teljesen egyetértünk dr. phil. Wagner Lillával, aki az ilyen eltiltások ellen legerőteljesebben fellépett akkor.⁶⁹

Szerzői név bitorlása

A szerzői nevet a szerzői jogi törvény rendelkezései védelemben részesítik, azok a szerző személyiségi jogának az alkotószemélyiségnek a részét képezik, amely jogsértéseket a hatályos jogi uralkodó felfogástól eltérően kifejezetten az általános személyiségi jog egy speciális megnyilvánulásának tekintették. Az általános személyiségi jogi védelem alanyi joga

⁶⁷ Mjogi Dtár XIX. 8.

⁶⁸ Jogi Hírlap Dtár III. 76.

⁶⁹ WAGNER Lilla: Az elvált nő nevéről. *Polgári Jog* (1926) 232.

szubszidiárius jelleggel érvényesült akkor, amikor a szerzői jogi törvény alanyi joga nem adtak védelmet, így akkor, amikor a szerző nevét bitorolták. Ez azzal valósulhatott meg, hogy a szerző nevét beleegyezése nélkül oly módon tüntetik fel szerzőként, mely nem az ő szerzeménye.⁷⁰ Ugyan így az a szerző, aki a saját szerzeményének szerzőjéül más élő vagy elhalt személyt tüntet fel, annak beleegyezése nélkül, sérti az utóbbinak személyiségi jogát s az ezzel okozott erkölcsi kárért pénzbeli elégtétellel tartozik azonfelül, hogy a jogsértő névhasználatától eltiltható (IX. 82.).⁷¹

Eredmények

A magánjogi kodifikációban igen hamar megjelent a személyiségi jogvédelem hazánkban, ugyanakkor magánjogi kódex csak az 1959. évi IV. törvény hatályba lépésével valósult meg. Az 1928-as Mtj. után indult el azon folyamat, amelyben a Kúria a személyiségi jogok ügyében kifejezetten a személyiségi jog általános magánjogi szabályára hivatkozással döntött. Jóllehet már az 1900-as Ptk. javaslat is oltalmazta a személyiség egyes, igen jelentékeny vonatkozásait, illetve az 1914-es javaslat (II. Tervezet) már általános védelmet adott, ennek ellenére, a fogalmak, tényállások jogirodalmi kidolgozatlansága miatt a Kúria kezdetben igen óvatosan bánt a személyiségi joggal.

A személyiségi jogi törvénykezést megelőzően, a személyi jogsérelem, mint amilyen a testi sértés, halál, illetve a női becsület sérelme a vagyoni káron túlmenően eszmei kártérítést is követelhetett. Ennél azonban sokkal fontosabbnak tartjuk kiemelni a név védelmét: a név a Kt. 24. §-án keresztül már védelemben részesült, ugyan így személyiségi jogi jelleget tulajdonított a Kúria a Ht. feleség névviseléséről, illetve az attól való eltiltásáról szóló szakaszának.

Különösen érdekes a Kúria álláspontja a személyiségi jogok vonatkozásában: A Kúria ugyan is nem abból indul ki, hogy mindaddig az egyes különös személyiségi jogokra kell hivatkozni, amíg azok kellő védelmet nyújtanak, és az általános személyiségi jogra akkor, ha ezek védelme elégtelen, vagy dogmatikailag a személyiség sérelme nem helyezhető el kellő konkrétummal ezekben (Bozóky-féle felfogás). Sokkal inkább a Balás P. Elemér-féle felfogás hatása alatt áll a Kúriai judikatúra, amely minden esetben az egységes, egy személyiségi jog (és nem személyiségi jogok) sérelmét állítja. Ez a személyiségi jog az, amely különböző vonásaiban sérülhet.

Az alanyi jogok dogmatikai változásai során bemutattuk azt, hogy a személyiségi jog a személyekre vonatkozó részben, és nem pl. a jogellenes károkozással összefüggésben került elhelyezésre. A személyiségi jog a jogalanyt megillető legszemélyesebb jog, ugyanakkor a jelenlegi uralkodó állásponttól eltérően, amely valószínűleg a szocialista polgári jogi szemlélet maradéka, az egyes szerzők sokkal cizelláltabban mutatták be annak jogi megítélését. Elsősorban Meszlény Artur és Dezső Gyula azok, akik e személyes jellegű jogoknak a vagyoni jogokkal való kapcsolatát mutatják be, s elsősorban a névjoggal kapcsolatban kérdőjelezzik meg annak kizárólagos személyi jellegét.

Érdekes, hogy a jelenkor fejleményei vonatkozásában a magánélethez való jog kodifikálására a teljes jogirodalmi hiátus ellenére került sor, mint egykor a személyiségi jogéra is, illetve, hogy a névhez hasonló módon napjainkban az üzleti titok személyiségi jogi jellege is felveti a nem pusztán személyi jog jellegét.

⁷⁰ Jogi Hírlap Dtár II. 64.

⁷¹ Jogi Hírlap Dtár III. 77.

MÁRTON SCHULTZ

Die Anerkennung des Allgemeinen Persönlichkeits außer des Deliktsrechts,
mit Rücksicht auf die Namensrechtliche Rechtsprechung der Königlichen
Kurie

(Zusammenfassung)

Der Schutz der Persönlichkeit ist einige der relativ neuen Rechtsinstitute des Zivilrechts. In den 20. Jahrhundert ist der Anspruch auf den Persönlichkeitsschutz, sowohl den Namensschutz während der Zivilrechtskodifikation immer deutlicher geworden. Mehrere Zivilrechtler haben diesen Schutz betont, und wollten mit Aufsätzen das Eindringen der Theorie der Persönlichkeit in der Zivilrechtsdenken einzubetten.

Der Schutz der einzelnen Bereiche der Persönlichkeitsrecht wurden, wegen der Kompensation von Schaden vermögensrechtlicher und immaterieller Art in das Deliktsrecht aufgenommen. Das Generalklausel der Persönlichkeitsrechte war im Gegensatz zu Literatur und Kodifikationsbestreben in der Rechtsprechung nicht allgemein anerkannt worden. Die Anerkennung der Schutz des Namens war von Anfang an von dem Deliktsrecht abgelöst. Es gab nämlich zahlreichen Gesetze, Anspruchsgrundlagen, die dem Namen Schutz gewährten: das Urhebergesetz, das Heiratsgesetz, Handelsgesetzbuch usw. Dieser Aufsatz versucht es zu schildern, wie diese Gesetzesnormen nicht persönlichkeitsrechtlicher Art zu der Entwicklung und richterlichen Anerkennung des Namensrechts beigetragen haben, denn das Namensrecht war das einzige Recht, das durch richterliche Rechtsfortbildung in der ungarischen Rechtssystem derart aufgenommen wurde.